

- # Теологија

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ:

Име и презиме ментора: др Ивица Чаировић

Звање: доцент

Списак радова који квалификују ментора за вођење докторске дисертације:

1. “Jerome of Stridon and his Work in Serbian Theological-Historical Literature in the second half of 20th and Early 21st Century”, *Edinost in dialog* 75, Maribor 2020, pp. 115-123.
2. “The Role of Vicar Bishop Dositej (Stojković) at the beginning of the Church schism in the People’s Republic of Macedonia in 1958”, *Istorija 20. veka*, god. XXXVI, 2/2018, Beograd, pp. 155-186.
3. “Опитно богословље и светост – Делатност свештеника др Владимира Петржека у Београду (1928-1932) и Прагу (1932-1942)”, *Богословље* 79/2, 2020, стр. 75-89. **M51**
4. XII. medzinárodnej vedeckej konferencie, Prešov, 3. marec 2020: **Православни осврт на хуситизам - пример Св. Николаја Велимировића и Владимира Петржека**, објављено о целини “Православни осврт на хуситизам - пример Св. Николаја Велимировића и Владимира Петржека” *PRAVOSLÁVIE A SÚČASNOSŤ XII. Zborník príspevkov z XII. medzinárodnej vedeckej konferencie*, ed. Vladimír Kocvár, Prešov 2020, стр. 35-47.
5. Национални научни скуп *Црква и политика: сусрет, сукоб и дијалог идентитета – духовни и теолошки оквири и тумачења: Питање другог брака удових клирика Српске Православне Цркве после Првог светског рата - Теологуменон Епископа бачког Иринеја (Ћирић)*, Матица српска Нови Сад, новембар 2020; објављено у целини: “Питање другог брака удових клирика Српске Православне Цркве после Првог светског рата - Теологуменон Епископа бачког Иринеја (Ћирић)”, *Црква и политика: сусрет, сукоб и дијалог идентитета – духовни и теолошки оквири и тумачења*, Београд - Нови Сад 2021, стр. 44-61.

Обавештавамо вас да је Наставно-научно веће факултета

(назив надлежног тела факултета)

на седници одржаној 17.12.2021. размотрило предложену тему и закључило да је тема подобна за израду докторске дисертације јер садржи оригиналну идеју и да је од значаја за развој науке, примену њених резултата, односно развој научне мисли уопште.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

- Прилог
1. Одлука Наставно-научног већа о прихватању теме и одређивању ментора
 2. Извештај Комисије о оцени научне заснованости теме докторске дисертације

Напомена: Факултет доставља Универзитету захтев са прилозима у електронској форми и у једном писаном примерку за архиву Универзитета

На основу чл. 28. и чл. 65. Статута Православног Богословског факултета, Научно-наставно веће Факултета на својој 2. седници у школској 2021/2022, одржаној 17.12.2021. године, донело је следећу

ОДЛУКУ

1. Прихвата се извештај Комисије за одобрење теме докторске дисертације **Милана Вуковића** под насловом „Историјско-културолошка анализа улоге епископа Николаја Велимировића у српском друштву 1902-1936“, у саставу: **др Радомир Поповић**, редовни професор Православног богословског факултета Универзитета у Београду; **др Владислав Пузовић**, ванредни професор Православног богословског факултета Универзитета у Београду; **др Милош Ковић**, ванредни професор Филозофског факултета Универзитета у Београду.

2. Задужује се Служба за студентска питања Факултета да предметни извештај са предлогом и потребном документацијом достави Већу научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду на сагласност.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Кандидат је предао Већу пријаву за израду докторске дисертације.

Веће Факултета оформило је сходно актима факултета комисију за одобрење теме докторске дисертације. Комисија је у благовременом року поднела извештај Већу Факултета.

По разматрању поднетог извештаја, Наставно-научно веће Православног Богословског факултета Универзитета у Београду, донело је одлуку као у диспозитиву.

Доставити:

-Именованом

-Већу научне области УБ

-У досије

-Архиви

ДЕКАН

проф. др Зоран Ранковић

**ПРИЈАВА
ТЕМЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ**

1. **Име (име родитеља) и презиме:** Милан (Анка) Вуковић
2. **Студијски програм:** докторске студије теологије
3. **Школска година уписа на студијски програм:** 2014/15.
4. **Број индекса:** 14/3010
5. **Претходно образовање кандидата (основне и мастер студије):**
Православни богословски факултет, Универзитет у Београду
6. **Радни наслов теме докторске дисертације:** Историјско-културолошка анализа улоге епископа Николаја Велимировића у српском друштву 1902-1936.
7. **Научне области које обухвата тема докторске дисертације:**
Историја цркве
8. **Контакти (телефон, мобилни телефон, e-mail):** 064 026 74 11;
milanthev@hotmail.com

Прилози:

- Образложење теме (научна област из које је тема, предмет научног истраживања, основне хипотезе, циљ истраживања и очекиване резултате, методе истраживања и списак стручне литературе која ће се користити)
- Биографија кандидата
- Библиографија кандидата
- Изјава да предложеној тему кандидат није пријављивао на другој високошколској установи у земљи или иностранству
- Мишљење одговарајућих етичких комитета о етичким аспектима истраживања, уколико је предвиђено посебним прописима.

Подносилац пријаве

Милан Вуковић, с/р

БИОГРАФИЈА

Милан Вуковић, рођен 21. децембра 1990. године у Власеници, одрастао је и основну школу завршио у Милићима. По благослову Његовог Високопреосвештенства митрополита Амфилохија уписао Богословију Светог Петра Цетињског на Цетињу 2005. године, коју је завршио 2009. године. Исте године уписао основне академске студије (општи смјер) на Православном богословском факултету у Београду, које је окончао 2013. године. Школске 2013/14. уписао и завршио мастер студије на матичном факултету. Наредне школске 2014/15. године уписао је докторске студије на Православном богословском факултету у Београду. Од марта 2020. године до септембра 2021. године радио као наставник Православне вјеронауке у ЈУ „Прва основна школа“ у Сребреници. Од септембра 2021. године запослен у ЈУ СШЦ „Милутин Миланковић“ у Милићима. Говори енглески и служи се руским језиком.

ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ УНИВЕРЗИТЕТА
У БЕОГРАДУ

Образложење приједлога теме докторске дисертације

Предложени наслов докторске дисертације:

Историјско-културолошка анализа улоге епископа Николаја Велимировића у
српском друштву 1902-1936.

Ментор:

Др Ивица Чаировић

Кандидат:

Милан Вуковић

Београд

2021.

Садржај

1. Предмет истраживања	3
2. Циљ и очекивани резултати истраживања	15
3. Основне хипотезе истраживања	15
4. Методе истраживања	16
5. Прелиминарни списак поглавља	18
6. Прелиминарна композиција студије	19
7. Прелиминарни списак библиографије	20

1. Предмет истраживања

Предмет истраживања је улога Николаја Велимировића у српском друштву од 1902-1936. године. У српској историографији овај период (1902-1936) не представља једну одређену епоху, али је узет као временски оквир истраживања јер представља двије главне формативне фазе у животу епископа др Николаја Велимировића: доохридску (1902-1919) и охридску (1920-1936). Просторни оквир чини српско друштво, прецизније његове три главне области: Црква, политика и култура.

1. Доохридска фаза или период Николаја Велимировића, оивичена је 1902. као годином у којој је изашао први Велимировићев рад „*Стара богословија и ђачка сиротиња*“ и 1919. као годином пред одлазак у Охрид. Наравно, требало би имати у виду да година 1919. као граница Велимировићевих формативних фаза је вјештачка, више симболички узета, стога и донекле непрецизна. Међутим, то је и година у којој је Николај Велимировић изабран за епископа, што је свакако представљало крај једне етапе у његовом животу. Стога ћемо ову годину користити као граничну, то јест као годину завршетка Велимировићеве ране фазе.

На мисаоном пољу, ову фазу Велимировићевог ангажмана, карактерише *реформаторски приступ*, који подразумијева тежњу ка осавремењавању црквеног живота код Срба, као и екуменистичка стремљења. Поред овога, у његовој мисли, доминантне су: *идеја косовског завјета/видовданског етоса и идеја југословенства*.

Тежњу ка реформама Николај Велимировић показује као матурант богословије пишући за „Хришћански весник“. Његови први радови из 1902. године садржински су црквеног карактера, али показују правац мишљења и начин дјеловања које ће Велимировић врло брзо пренијети на један шири ентитет, на српски културно-друштвени простор. Млади богослов је кроз чланке „*Стара богословија и ђачка сиротиња*“ (1902) и „*Стара богословија и њени јади*“ (1902) најприје критичкој обради¹ изложио тадашњи црквени образовни систем, истичући потребу за стварањем новог кадра који ће довести до општег

¹ Критичко посматрање и реформаторски приступ ће остати доминантна црта и у његовом каснијем опусу и дјеловању, коју ће примјењивати у већој или мањој мјери. Такође, мијењаће се и позиција са које посматра и предмет који просуђује.

препорода. Већ у овим радовима примјетно да Велимировић не раздваја духовно и световно, односно да поистовјећује црквене и националне интересе и циљеве.

Видовданским етосом, идејом која заузима врло битно мјесто у српској историји и култури, Николај Велимировић се није експлицитно бавио. Међутим она је изразито присутна у његовим дјелима, у збиркама бесједа: „Беседе под гором“ (1912) и „Изнад греха и смрти“ (1914), те чланицама: „О народном пророчанству“ (1912), „Наша историја“ (1913), „Христос на Балкану“ (1913), „Његошев национализам“ (1914), „Лазарева победа“ (1919) и др. У овом периоду Велимировићев видовдански етос је блиско повезан са идејом југословенства, што је свакако било у духу времена и у томе смислу се Николај не разликује од својих савременика. Идеју југословенства, млади јеромонах је најприје пласирао кроз своје говоре и дипломатску мисију током Великог рата, да би она постала предмет његове систематскитеке обраде тек 1918. године када је у часопису Њу ејџ (New age) објавио чланак „*The Yugoslav Idea*“. Чланак је свакако имао и пропагандни карактер и може се посматрати као сублимација Велимировиће мисли и дјелтности на ову тему.

Кохезивни фактор Велимировићевих реформских тежњи, видовданског етоса и југословенске идеје, три главана и градивна сегмента његове ране мисли, чине мотиви ослобођења и уједињења (ослобођење и уједињење Срба и Јужних Словена; уједињење Црква). На њима се заснива и Велимировићево практично дјеловање како код нас тако и на Западу.

Неколико важних историјских догађаја који су се одиграли у прве двије деценије XX вијека инволвирани су у своје токове и младог теолога Николаја Велимировића. Задатак који је себи Велимировић поставио на почетку свога дјеловања, а који је подразумијевао стално унапређење друштва којем припада², по природи ствари створио је од њега активног учесника Балканских ратова, Великог рата и с тиме посљедично у вези стварања Краљевине СХС.

Ангажман Николаја Велимировића у англосаксонском свијету током Првог свјетског рата представља усјешну дипломатску мисију, двојаку и по карактеру и по реципијентима, односно циљној групи. Велимировићева мисија, на коју је кренуо из Ниша

² Николај Велимировић није нигдје експлицитно изнио да је ово програм његовог дјеловања, али се то јасно читује кроз његове текстове и ангажман.

у априлу 1915. године и остао четири године, била је политичког и црквеног карактера. Политичка димензија је била првенствена, док је црквена не само секундарна него и, према нашем мишљењу, средство за што боље постизање циља прве. Полазне тачке његовог дјеловања биле су идеје које је заступао непосредно пред рат. Дакле, идеја југословенства (на политичком пољу) и екуменска стремљења, тј. идеја сједињења Англиканске и Православне цркве са којом је Велимировић иступио у британској јавности још 1909. године. Пласирајући идеју југословенства у Сједињеним Америчким Државама Велимировић је као реципијенте имао српску и југословенску емигрантску заједницу. Са друге стране, у Великој Британији циљна група су му били британски званичници и британско јавно мњење.

У Сједињеним Америчким Држава јеромонах Николај Велимировић борави током 1915. године. За кратко вријеме он је обезбједио подршку југословенског иселјеништва и привукао пажњу америчке јавности, те створио и материјал који ће му помоћи у Великој Британији. Наиме, у писму од 3. септембра 1915. године које шаље из Њујорка у Лондон министру Јовановићу, Николај подсјећа да је у претходном извјештају рекао: „да су три гласа у Америци сливена у један: глас народа са јавних зборова, глас новинара и глас југословенских свештеника – глас протеста и глас заклетве, протеста против Аустрије и заклетва Ослобођења и Уједињења са Србијом“³. Уз писмо он шаље двије резолуције: југословенских свештеника и новинара, које су према нашем мишљењу продукт његовог рада, сугеришући да би прву требало послати савезницима и неутралним државама, посебно јер у тачки 6. „јакко је акцентуирана гаранција за верску слободу коју Србија даје“⁴. Одмах по повратку у Лондон, Николај је реферисао свој рад југословенском одбору, који је усвојио ове резолуције и дао их на штампање⁵.

Истицање Србије као вјерски толерантне у резолуцији коју потписују и римокатолички свештеници, Велимировић перцепира као врло значајно јер је био свјестан ситуације у којој је британско јавно мњење скептично према мултирелигијској југословенској држави и на Србију гледа као на продужену руку Русије, а притом Енглеска још увијек није заузела јасан став. О погледима на југословенско питање, Николај је добијао

³ Писмо Јовану Јовановићу Пижону од 03. септембра 1915. године, АЈ – 80-40-186.

⁴ Исто.

⁵ Писмо Јовану Јовановићу Пижону од 15. септембра 1915. године, АЈ – 80-40-186.

информације и од својих познаника и пријатеља. Тако је од господина Стида (H. W. Steed), уредника политичког одсјека Тајмса, сазнао да Русија, Италија и Француска имају доста одређено гледиште на балканску политику: Русија је за велику Србију, коју би касније покушала да уједини са Бугарском, Италија жели да Хрватска буде засебна, а Француска се не мири са идејом коначне дисолуције Аустроугарске монархије⁶. Страх од руског утицаја који је постојао у британској јавности, као и представа о Србији на основу мајског преврата, вјероватно су утицале на Николаја да у борбу за југословенску ствар укључи и краљицу Наталију Обреновић. Наиме током боравка у Паризу у новембру 1915. године, Николај Велимировић се сreo са краљицом Наталијом и предложио јој да крене у Енглеску и ради за Србију. Она је изразила спремност да помогне, дала Велимировићу писма препоруке, као и Кунибертову књигу у којој може да пронађе мјеста о односу Србије и Енглеске за вријеме кнеза Милоша и да о томе напише чланак. Такође, оставила је могућност доласка у Енглеску на прољеће⁷. Врло вјероватно је да је Николај Велимировић самоиницијативно отишао на састанак са некадашњом краљицом, јер је замолио Јована Жујовића да никоме не говори да је био код ње⁸.

Велимировићева мисија у Великој Британији је обрађивана у неколико радова⁹, међутим потребно је додатно обратити пажњу на односе младог теолога Николаја са остатком српске и југословенске заједнице. На примјер, из дневника Јована Жујовића видимо да је Николај Велимировић, како аутор сматра, одиграо кључну улогу у смиривању кризе која је избила између српске делегације и југословенског одбора, односно између конзула Матије Бошковића и професора Богдана и Павла Поповића са једне стране и Франа Супила са друге стране. Дневник Јована Јовановића Пијона, пак, представља Николаја Велимировића у негативном свјетлу. Ове ставове треба ставити у раван са осталим историјским изворима и критички обрадити, имајући наравно на уму опасност од западања у апологију Николаја Велимировића или одласка у другу крајност.

⁶ Писмо Јовану Јовановићу Пијону од 21. септембра 1915. године, АЈ – 80-40-186.

⁷ Јован Жујовић, *Дневник II*, Београд 1986, 223.

⁸ Исто, 224.

⁹ Између осталих: Ковић, Милош, „Британско јавно мњење о Николају Велимировићу“; у: *Православни свет и Први светски рат*, уредник Владислав Пузовић, стр. 402-415. Београд, 2015; Marković, Slobodan G. “Activities of Father Nikolai Velimirovich in Great Britain during the Great War,” *Balkanica XLVIII* (2017), 143–190. Београд, 2017.

По завршетку рата, прецизније 24. марта 1919. године јеромонах Николај је изабран за епископа жичког. Хиротонисан је 18. маја 1919, а 28. августа исте године постављен је за председника Великог духовног суда¹⁰. Као епископ жички Николај Велимировић учествује у поновном успостављању патријаршије и раду Средишњег архијерејског сабора. На I конференцији српских православних архијереја, предложио је митрополита Митрофана Бана, најстаријег по годинама и по митрополитској служби, за председника Средишњег архијерејског сабора, што је једногласно усвојено¹¹.

Поред обнове патријаршије, у овом периоду је била изузетно актуелна још једна тема: питање другог свештеничког брака. Ова два процеса су текла паралелно. Из записника са III конференције архијереја видимо да епископ Николај активно учествује у расправи о другом свештеничком браку. Он је тада истакао да се питање другог свештеничког брака може ријешити на шест начина: 1. одобрењем брака удовим свештеницима; 2. допуштење од надлежног архијереја у тежим случајевима; 3. сношењем своје судбе стрпљиво, монашењем, напуштањем свештеничке службе; 4. питање се може узети у претрес у вези са мишљењем осталих цркава на истоку; 5. Конференција узима ово питање са симпатијом, али коначно рјешење остаје Архијерејском Сабору српске уједињене цркве када добије свог патријарха као председника; 6. неће се узети у разматрање а) због мањине броја свештеника присутних на I свештеничкој скупштини, б) због слабљења дисциплине и незгодног тона (ултиматум)¹². Епископ тимочки Иринеј је предложио да се обрате Васељенској патријаршији да сазове сабор, што је Николај подржао. Недуго потом, у пролеће 1920. у Цариград је упућена делегација која је имала задатак да са Цариградском патријаршијом ријешити питање другог свештеничког брака. Делегацију су чинили епископ Николај Велимировић, свештеници Гавра Милошевић и Војислав Јанић. Представници Цариградске патријаршије су подржали икономијски став о другом свештеничком браку, који је заступала делегација Српске цркве, али је дефинитивна одлука остављена је за будући Васељенски сабор, који је Цариградска патријаршија планирала да сазове и да се одржи

¹⁰ АЈ – 69 - 231 - 356

¹¹ Записник са конференције српских православних архијереја, 11. мај 1919, Архив СПЦ – Акта Средишњег Архијерејског Сабора 1920.

¹² Записник са III конференције српских православних архијереја, 22. XI 1919, Архив СПЦ – Акта Средишњег Архијерејског Сабора 1920.

1921. године у Аја Софији у Цариграду¹³. Расправа о другом свештеничком браку добила је још више на интезитету по повратку делегације из Цариграда. Наиме, свештеници донекле охрабрени разговорима СПЦ и Цариградске патријаршије надали су се позитивном рјешењу овог питања¹⁴ и у томе су имали и подршку одређеног дијела епископства, између осталих и Николаја Велимировића. Међутим, Сабор СПЦ одржан у децембру 1920. године донио је одлуку да се настави са дотадашњом праксом, односно да не одобрава други свештенички брак.

На трону епископа жичких Николај Велимировић је остао врло кратко. Крајем 1920. године, прецизније одлуком Архијерејског сабора од 17. новембра 1920. године, премјештен је у охридску епископију¹⁵. Предмет нашег интересовања, између осталог, биће и разлог Николајевог премештаја на другу епархију: да ли је држави био неопходан млад, образован и свестран човјек као нека врста просветитеља у слабо развијеном и донекле културно заосталијем дијелу државе или је пак одлазак на југ земље био казна за овог младог, образованог и свестраног човјека? Такође, не треба изоставити и могућност да је ријеч о премјештају који је дио уобичајне динамике црквеног живота. У сваком случају одлазак епископа Николаја Велимировића у Охрид означио је крај једног и почетак другог периода његовог живота.

У доохридском периоду Николај Велимировић објављује око 110 наслова, међу којима је највећи број чланака, пар студија, двије збирке бесједа и неколико превода. Најзначајнија дјела из овог периода су студије *„Религија Његошева“* (1911) и *„Ниче и Достојевски“* (1912), као и збирке бесједа *„Беседе под гором“* (1912) и *„Изнад греха и смрти“* (1914). Такође од великог значаја, посебно у пропагандом смислу, су дјела која су изашла у англосаксонском свијету: *„Christianity and War“* (1915), *„Serbia in light and darkness“* (1916), *„The agony of the Church“* (1917) и др. Велимировићева дјела, као и сама личност изазивали су велики пажњу јавности тако да је у овом преиоду (1902-1919) изашло

¹³ Војислав Јанић, „Дозвола брака после рукоположења“, *Чланци и расправе*, Сремски Карловци, 1921, 18-19.

¹⁴ Оптимистични талас је према нашем мишљењу, намјерно или случајно, подстакао члан делегације Војислав Јанић. Он је у чланку „Дозвола брака после рукоположења“, објављеном 28. јуна 1920, оптимистично писао о овоме питању наводећи да је мисија која се вратила из Атине и Цариграда донијела „повољно решење о браку свештенослужилаца после рукоположења“ - Војислав Јанић, „Дозвола брака после рукоположења“, *Чланци и расправе*, Сремски Карловци, 1921, 18.

¹⁵ *Гласник Српске православне патријаршије*, год. 1, бр. 12, 19. (29.) децембра 1920. год. стр. 277.

преко 150 новинских извјештаја, чланака и осврта на његова дјела. Иако велики дио чине вијести о Николајевим одбранама доктората, монашњеу или пак одласку у Русију, није занемарљив ни број наслова који се односе на Велимировићев теолошки (теолошко-филозофски) опус. Управо ови текстови настали од аутора различитих професија и животне доби, као што су Јован Скерлић, Стјепан Пармачевић, Аугустин Ујевић, Лаза Мирковић, Благоје (Јустин) Поповић, објављивани у „Српском књижевном гласнику“, „Босанској вили“, „Делу“, „Летопису Матице српске“ и другим часописима представљају драгоцену грађу на основу које се може анализирати рецепција Велимировићеве мисли у ондашњој култури, као и потенцијални утицај на исту.

2. Охридски период/фаза (1920-1936) обухвата вријеме које је Николај Велимировић провео, најприје као епископ охридски, а потом охридско-битолски¹⁶. Овај период готово у потпуности одговара раздобљу између два свјетска рата, који је код нас обиљежен покушајем изградње и консолидације новонастале југословенске државе. Упркос сложеним политичким околностима¹⁷, културни и црквени живот је ишао узлазном путањом. Долазак руске емиграције и са њом „Привремене више црквена управе“, односно Руске православне заграничне цркве, унио је нове импулсе како у црквени, тако у и културни живот. Положај СПЦ у односу на државу је био прилично повољан, посебно када га упоредимо са условима у којима је функционисала РПЦ под бољшевицима или пак са положајем Цариградске патријаршије. Током двадесетих и тридесетих година Српска црква је наставила сарадњу са Англиканском црквом, те отпочела процес зближавања са

¹⁶ У Охриду Николај борави до 1930. године, када услед спајања Охридске и Битољке у једну епархију, прелази у Битољ, гдје као борави до 1934. године, када прелази у жичку епископију, али остаје и епископ охридско-битолски до 1936. године.

¹⁷ Политички живот Краљевине СХС био је оптерећен колико унутрашњим, толико спољашњим потешкоћама. На унутрашњем плану постојала је стална напетост у српско-хрватским односима, која се пројављује кроз двије супротстављене концепције државног уређења, федералистичку и унитаристичку. Други значајан проблем је била и нарастајућа идеологија комунизма, која је сматрана за главног непријатеља државног поретка. Међународни положај Краљевине у тренутку стварања и током већег дијела њеног трајања је био прилично неповољан. Односи са сусједним државама, као што су: Италија, Бугарска и Мађарска били су врло напети и то због тога што су ове државе сматрале да је Краљевина створена на њихову штету и на уштрб њихових територија. Царска Русија, која је раније била главна савезница Србије, није више постојала. Совјетски савез (СССР), као њена држава наследница, је у овом периоду био један од главних непријатеља Краљевине. Пријатељски односи његовани су нарочито са Француском, док је са Румунијом и Чехословачком 1920. године формиран војни савез „Мала Атанта“ који је за циљ имао заштиту ових земаља од евентуалног напада Аустрије и Мађарске. Краљевина је 1934. склопила и војно-политички савез са Грчком, Турском и Румунијом познат као „Балкански пакт“. Циљ овог савеза је била одбрана од бугарских и италијанских територијалних аспирација.

Бугарском црквом, која је тада била у расколу. Унутрашњи живот цркве обиљежила је појава богомољачког покрета.

Селидбом на крајњи југ земље, положај епископа Николаја Велимировића се није драстично промијенио. Он јесте био удаљен од престонице и то је у физичком смислу представљало потешкоћу, али није био удаљен од кључних дешавања тога периода. Напротив, био је њихов творбени чинилац. Активности епископа Николаја у овом периоду могу се подијелити на двије врсте: а) мисијско-дипломатски (учешће у црквеним, тј. црквено-политичким мисијама) и б) културно-просветитељски..

Непосредно пред званично пресељење у Охрид, почетком 1921. године епископ Николај Велимировић одлази у мисију у Сједињене Америчке Државе са циљем да тамошње српске црквене општине организује у једну цјелину. На овај пут отишао је као изасланик Светог архијерејског сабора, али и на позив Већа хришћанских Цркава у Америци и Удружења Америчких Универзитета¹⁸. У Сједињене Америчке Државе је стигао 24. јануара 1921. и према писању Гласника СПП задржао се три мјесеца¹⁹. Боравк у САД је био вишеструко користан и изазивао је значајну пажњу тамошње јавности. О његовим активностима извјештавали су Сан (The Sun), Пост (The Post), Тајмс (The Times) и остала јавна гласила²⁰, што само по себи представља први бенефит његове мисије: промоција новостворене југословенске државе. Други битан резултат боравка епископа Николаја у Америци је организација Српске Цркве на сјеверноамеричком континенту. Након повратка из САД епископ Николај је поднио Светом архијерејском синоду детаљан писани извјештај о стању српске цркве у Америци. На основу овог извјештаја²¹ Свети архијерејски сабор је, на засједању одржаном 13. септембра 1921. године, основао американско-канадску епархију и за администратора изабрао епископа Николаја²². Иако у својству администратора, у коме

¹⁸ Позив Већа хришћанских Цркава у Америци и Удружења Америчких Универзитета епископу Николају, АЈ 69-11-31.

¹⁹ *Гласник Српске православне патријаршије*, година II, бр.12, 16. (29.) јун 1921, стр. 190;.

²⁰ Илустративан је податак да је о епископу Николају у америчкој штампи тога периода изашло преко 150 чланака. Види: Милисав Д. Протић, „Николај, био-библиографија 1880-1941“ у епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. 1, Шабац, 2013, стр. 160-191.

²¹ Епископ Сава Вуковић у своме дјелу „Историја Српске православне цркве у Америци и Канади 1891-1941“ је посебну пажњу посветио боравку епископа Николаја у Америци и његовом извјештају који је у цјелости објавио. Види: Сава, Вуковић, *Историја Српске православне цркве у Америци и Канади 1891-1941*, Крагујевац, 1994, стр. 131-143.

²² Исто, стр. 145

је остао до 1. новембра 1923. године, није посјетио повјерену му епархију, ипак можемо рећи да је својом мисијом и конкретно својим извјештајем поставио темеље српске цркве у Америци. На крају као трећи бенефит, који можемо посматрати и као мање важан, истаћи ћемо финансијску корист од пута у Америку. Наиме у писму од 2. марта 1923. године, упућеног Светом архијерејском синоду, епископ Николај прилажући суму од 50 000 динара за оснивање фонда „Сиротињски хљеб“, наводи да су његови амерички пријатељи током његовог боравка у Америци при листу „The Living Church Fund“ основали фонд „Bishop Nikolai's appreciation“ да би се њему лично одужили. Фонд је скупио 40 000 динара, а епископ Николај од књига и плате још десет хиљада те је одлучио да предложи Светом архијерејском синоду да са се са том сумом оснује фонд за сиромашне²³.

Као посебан сегмент Велимировићеве дипломатске активности можемо издвојити зближавање са Бугарском црквом. Наиме, српско-бугарски односи у међуратном периоду (као и раније) нису били на завидном нивоу и могли би се дефинисати као стање продуженог конфликта. Не би било погрешно ако бисмо рекли да су се политички односи преносили и на однос СПЦ и Бугарског егзархата, међутим овај однос је (и без бремена политике) био оптерећен тиме што је Бугарски егзархат био у расколу. Српска Црква се уздржавала канонског општења са Бугарском Црквом као шизматичком, али тежила је ка томе да се односи побољшају. Како примјећује Радмила Радић „постепено од 1923. у црквеној штампи СПЦ почели су да се чују, с времена на време, и помирљиви гласови који ће се током 20-их смењивати са оштрим критикама на рачун Бугарске цркве.“²⁴ До конкретних корака напријед (а не само понеког позитивног гласа у штампи) долази почетком тридесетих година. Епископ Николај је био члан делегације СПЦ, која је крајем априла 1933. године отпутовала у Бугарску. Остали чланови делегације, која је у Бугарској боравила од 28. априла до 10. маја, епископ Иринеј Ћирић, свештеници Миливој М. Петровић, Ахил Карадинчевић и Војислав Јанић. Током посјете у којој је била као гост бугарског Синода, делегација је имала два пријема код краља Бориса III, служена је заједничка служба српских и бугарских епископа, на којој је бесједио епископ Николај Велимировић, усвојена је „Рилска резолуција“ о југословенско-бугарском приближавању и измирењу и договорено је

²³ Писмо епископа Николаја Светом архијерејском синоду од 2. марта 1923. године, АЈ-69-90-140.

²⁴ Радмила Радић, *Војислав Јанић (1890-1944) свештеник и политичар: поглед кроз аналитички прозор*, Београд, 2018, стр. 153.

да се одржи конференција у Београду²⁵. Конференција је одржана три године касније, а од 12-14. септембра одржани су састанци у манастиру светог Наума у Охриду²⁶. Епископ Николај је и овај пут био члан делегације СПЦ²⁷.

Дјелатност епископа Николаја која се тиче богомољачког покрета можемо окарактерисати и као мисијску и културно-просветитељску. Богомољачки покрет, спонтано настао у окриљу народа, од двадестих година био је под духовиним вођством Николаја Велимировића. Појаву овога покрета треба посматрати у контексту других вјерских покрета на простору европског континента и специфичности српског друштва. Сам Велимировић је имао свијест о томе да је појава богомољачког покрета у духу времена. Чланак под називом „*Не одбацујте их – једна напомена свештеницима*“ (1921), који је и први његов текст који се тиче богомољаца, Велимировић почиње ријечима: „У сваком хришћанском народу осетио се после рата по неки особити религиозни покрет.“²⁸ Пишући зашто би свештеници требало да посвете пажњу богомољачком покрету, Николај Велимировић износи оно што ће према нашем мишљењу бити основа његовог дјеловања у овом покрету: „Да би се исправио тамо где, се ма чијим нехатом, искривио. Да се не би озловољио против цркве тамо где је црква зловољна против њега. Да жетву испред нашег прага, не би пожњели секташи и јеретици.“²⁹

Поред рада са богомољачким покретом, издвојићемо још двије акције знатног културно-духовног значаја: повратак отетих старина и организација „Покајне године“.

Доласком у Охрид епископ Николај је почео рад на уређењу и организацији охридске епархије. Судећи по писму које му је упутио професор Радослав Грујић из Скопља 24. децембра 1921. године, једна од првих ствари које је предузео у новој епархији тичала се поврата културног блага, које су током рата конфисковали Бугари. Наиме, у писму³⁰

²⁵ Исто, стр. 167.

²⁶ Војислав Јанић, „Српска и Бугарска православна црква“, *Гласник Српске православне патријаршије*, год. XVII, бр. 26-27, 24. сеп. (7. октобра) 1936. год. стр. 611.

²⁷ Делегација је била готово истовјетна као три године раније. У делегацији није био свештеник Ахил Карадинчевић. Нови члан је био епископ Доситеј Васић, док су остали чланови остали исти (Николај Велимировић, Иринеј Тирић, прота Миливоје Петровић и Војислав Јанић).

²⁸ Николај, епископ охридски, „ Не одбацујте их – једна напомена свештеницима“, у *Гласник Српске православне патријаршије*, година II, бр.17, 1. (14.) септембар 1921, 273.

²⁹ Исто, 274.

³⁰ На основу садржине писма професора Грујићића, претпостављамо да епископ Николај њему упутио писмо о несталим старинама. Наиме, професор Грујић писмо почиње ријечима: „Врло поштовани господине

професор Грујић пише: „Сада ми је нарочито мило, да сте Ви узели тај посао у Ваше енергичне руке па се надам и успеху; а ја ћу Вам радо бити на услузи на свему што могу лично учинити, да пронађемо све наше старине и дођемо до њих.“³¹ На полеђени писма епископ Николај је написао: „Писмо професора Р. Грујића. Прикључити га уз остала акта о охридским стварима у Бугарској.“³² Како је текао овај процес није у потпуности јасно, стога ће у току нашег истраживања посебна пажња бити усмјерена ка истом.

Деветнаест вијекова од страдања Господа Исуса Христа, Српска православна црква је на приједлог епископа Николаја обиљежила „Покајном годином“. Идеју о обиљежавању „Покајне године“ епископ Николај износи у писму које је упутио Његовој светости патријарху Варнави 1. фебруара 1933. године³³. Како видимо из писма, епископа Николаја је инспирисао поступак римског папе који је прогласио „Свету годину“. Међутим он предлаже назив „Покајна година“, кога сматра бољим од назива „Света година“: „Јер тај назив сам собом не даје директиву, не значи пут ни програм. Док назив Покајна Година све то у себи садржи. А такав назив баш и приличи Православљу“³⁴. Епископ Николај је дао приједлог како обиљежити „Покајну годину“. Тај приједлог садржи дванаест ставки: 1) трајање покајне године, 2) издавање посланице, 3) служење архијереја, 4) састављање покајне молитве, 5) приређивање покајничких поклониčkih путовања, 6) приређивање богомољних народних сабора, 7) позивање вјерних на кајање за гријехе и исповједање, 8) позивање богаташа да чине милостињу и зајмодаваца да буду снисходљиви према немоћним дужницима, 9) позив православним властима и чиновницима на активно уважавање вјере, 10) оснивање покајничког фонда, 11) зидање цркве „Покајница“ у Београду и 12) Покретање двонедељног листа „Покајни народ“³⁵. Свети архијерејски синод

епископе, Плаштаницу Андроника Палеолога из цркве светог Климента у Охриду видео сам, у два маха, за време мога боравка у Софији...“. Дакле, нема увода у коме је обично повод писања, већ одмах почиње говор о конкретним стварима на начин као да даје одговор. Друго, очитије мјесто је завршетак писма: „Захваљујем Вам на лепим жељама о празницима, узвраћам их Вама са пуно поштовања и свесрдно вас поздрављам“ – *Писмо професора Радослава Грујића епископу Николају*, АСПЦ, САСИ, Анекс, 1921.

³¹ *Писмо професора Радослава Грујића епископу Николају*, АСПЦ, САСИ, Анекс, 1921.

³² Исто.

³³ *Писмо епископа Николаја патријарху Варнави*, АСПЦ, САСИ, 1933.

³⁴ Исто.

³⁵ *Предлог Његовог Преосвештенства Епископа Охридско Битољског Господина Николаја*, АСПЦ, САСИ, 1933.

је прихватио овај приједлог и установио „Покајну годину“ у трајању од Часног поста 1933. до Васкрса 1934. године, а епископа Николаја је умолио да састави покајну посланицу³⁶.

Теолошко-филозофску мисао епископа Николаја Велимировића овог периода, односно њен развојни пут окарактерисаћемо као пут од Свечовјека Христа ка Богочовјеку Христу. У Охриду је епископ Николај, према свједочењу епископа Јована Велимировића, у згради митрополије затекао велику библиотеку углавном састављену од дјела Светих отаца, преведних на руски језик³⁷. Долазак у додир са светоотачком класичном литературом и улазак у грчку духовну сферу, представља нови и завршни стадијум формирања епископа Николаја. Велику улогу у овом формативном процесу имале су и честе посјете Светој Гори и контакти са светогорским монаштвом, посебно са старцем Силуаном, кога епископ Николај у једном од текстова назива својим учитељем³⁸.

Када се говори о разликама између доохридског и охридског периода, треба имати на уму да код епископа Николаја није дошло до нагле, радикалне промјене која подразумијева супротност у односу на раније ставове. Промјена се дешавала постепено и поред горе наведених утицаја, била је условљена и животним контекстом, односно друштвено-историјским околностима.

Охридски период је у стваралачком смислу био врло плодотворан за епископа Николаја Велимировића. Објавио је преко 350 наслова, међу њима и *Молитве на језеру* (1922), *Мисли о добру и злу* (1923), *Охридски пролог* (1928). Током овог раздобља о њему, његовим активностима и дјелима изашло је око 420 наслова у црквеној и световној штампи. Садржински и тематски ови чланци су врло шаренолики, од извјештаја о активностима епископа Николаја (путовања, предавања и сл.), преко приказа његових дјела, до реакција на његове чланке/предавања. Неки од аутора чланака били су: Исак Алкалај, Платон Јовановић, Димитрије Најдановић, Г. Божовић и др.

³⁶ Одговор патријарха Варнаве епископу Николају, АСПЦ, САСИ, 1933.

³⁷ Види: „Сећања еп. Јована Велимировића на епископа Николаја“ у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. I, Шабац 2013, стр. 632.

³⁸ Николај Велимировић, „Старац Силуан“, у Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. XIII, Шабац 2013, стр. 560.

2. Циљ и очекивани резултати истраживања

Циљ истраживања је да на основу фактографског и интерпретативног слоја прикаже улогу епископа Николаја Велимировића у српском друштву назначеног периода. Да би циљ био остварен формирали смо неколико задатака, који се могу посматрати као мањи, секундарни циљеви рада: а) утврдити полажај Николаја Велимировића међу српском и југословенском емиграцијом током Великог рата и расвијетлити постојеће недоумице; б) анализирати и објаснити његове реформистичке тежње (други свештенички брак, екуменска стремљења); в) на основу грађе описати његову мисијску дјелатност; г) истражити однос Епископа Николаја и богомољачког покрета, као и утврдити његов утицај на развој покрета; д) анализом текстова епископа Николаја и његових савременика, утврдити његово мјесто у српској култури тога периода, као и евентуални утицај на исту. Испуњењем ових задатака, односно остваривањем циља рада, очекујемо да као резултат добијемо историјски прецизну и идејно објашњену слику епископа Николаја Велимировића у кључним догађајима, црквеним расправама и културним токовима назначеног периода.

3. Основне хипотезе истраживања

1. Реформистичке тежње младог Николаја Велимировића, настале су првенствено као реакција на стање у коме се налазила Српска црква, а не као продукт образовања на Западу.
2. У мисијама епископ Николај Велимировић је често поступао по сопственом нахођењу.
3. Читав ангажман епископа Николаја Велимировића у српском друштву, у основи почива на идеји косовског завјета.
4. Епископ Николај Велимировић је својим ангажманом у богомољачком покрету одржао исти у окриљу Цркве.
5. Утицај припадника руске емиграције у Краљевни Југославији на формирање богословске мисли епископа Николаја је незнатан.

4. Методе истраживања

Методологију израде рада чине четири етапе: *прикупљање података (извора), критичка обрада извора, утврђивање чињеница и повезивање чињеница у историјском контексту, односно објашњење истих.*

1. Извори на којима почива овај рад и који чине његову фактографску основу могу се подијелити на четири групе: архивска грађа, дјела епископа Николаја Велимировића, мемоари и друга дјела његових савременика, те штампа и периодика. Архивска грађа је прикупљана у сљедећим установама: Архив СПЦ, Архив САС, Државни архив Србије и Архив Југославије. У прикупљању штампе и периодике ослањали смо се на Народну библиотеку Србије и Библиотеку Српске патријаршије.

2. Друга етапа подразумијева обраду сакупљене грађе, то јест разврставање грађе по врсти документа³⁹ (дописи, записници, писма, дневници, мемоарска грађа, новински чланак, итд.), те утврђивање повода настанка одређеног документа и намјере коју је аутор имао при састављању. Овај корак нам је важан за даљи ток истраживања, јер у конкретном случају не можемо једнако приступати краљевском „Указу о постављању за председника Великог духовног суда“⁴⁰, кореспонденцији епископа Николаја Велимировића са разним личностима и Мештровићевим мемоарима. Дакле, ова грађа је различите вриједности за наш рад. Први документ је чисто фактолошки. Писма нам такође дају одређене чисте податке, попут мјеста боравка аутора у датом тренутку и сл. Такође могу да садрже смјернице за даље истраживање и реконструкцију догађаја. Мемоарска грађа нам је, пак, секундарног карактера и при коришћењу исте морамо имати на уму временску дистанцу са које аутор пише, као и потенцијалну намјеру аутора да себе оправда или представи у бољем свјетлу.

3. Након разврставања грађе, у трећој етапи, слиједи утврђивање чињеница и њихово тематско груписање. Ова етапа подразумијева и класификацију утврђених чињеница по

³⁹ Овдје и надаље термин документ користимо у значењу грађе која садржи информације.

⁴⁰ Указ о постављању за председника Великог духовног суда – АЈ 69-231-356.

важности за овај рад, али и науку уопште. Наравно, ово не значи одбацивање одређених чињеница, већ планирање коликој количини пажње ће бити изложене у даљем обрађивању.

4. Док прва три корака карактерише кретање од општег ка посебном, у последњој етапи процес ће се одвијати у обрнутом смјеру. Претходно обрађене чињенице ћемо међусобно повезати, анализирати њихов корелативни однос у историјском контексту и дати објашњење истих.

Главне методе истраживања, које ћемо примјенити у раду су:

Анализа – представља кровну методу рада и послужиће нам за растављање процеса, појава на саставне дијелове. Овом методом утврђиваћемо генезу збивања, унутрашње везе и узроке тих збивања.

Синтеза – синтетичким методом ћемо обрађену грађу и постигнуте резултате, у закључним разматрањима, објединити у једну цјелину.

Компаративна метода – помоћу које ћемо вршити поређења одређених догађаја, чланака разних аутора, као и историјске грађе. Такође, користимо је за поређење мисли Николаја Велимировића са другим интелектуалцима његовог времена.

Дескриптивна метода – биће коришћена за описивање одређених друштвених појава и догађаја, који су споредног значаја за сам рад.

5. Прелиминарни списак поглавља

Резиме (на српском и енглеском језику)

Увод

1. Историјско-друштвени контекст дјеловања епископа Николаја Велимировића

2. Доохридски период епископа Николаја Велимировића

2.1. Идеја југословенства

2.2. Мисија у англосаксонском свијету

2.2.1. Посјета Сједињеним Америчким Државама

2.2.2. Боравак у Великој Британији

2.3. Реформске тежње епископа Николаја Велимировића

2.3.1. Питање другог свештеничког брака

3. Охридски период епископа Николаја Велимировића

3.1. Мисије у Сједињене Америчке Државе

3.2. Успостављање сарадње са Бугарском православном Црквом

3.3. Духовно-просветитељска дјелатност епископа Николаја

3.3.1. Ангажман у Богомољачком покрету

3.3.2. „Покајна година“

3.3.3. Мисија у манастир Хиландар

4. Културни ангажман и публицистичка дјелатност епископа Николаја Велимировића

Закључна разматрања

Библиографија

6. Прелиминарна композиција студије

Планирано је да се рад састоји из увода, четири поглавља (сачињена из више одјељака) и закључних разматрања. На почетку студије предвиђен је резиме на српском и енглеском језику. На крају студије налазиће се списак коришћене грађе и литературе.

УВОД – Уводно поглавље рада замишљено је као општи теоријско-методолошки оквир истраживања. Као такво садржаће податке о предмету истраживања, изворима података и литератури посвећеној предмету истраживања.

Прво поглавље: ИСТОРИЈСКО-ДРУШТВЕНИ КОНТЕКСТ ДЈЕЛОВАЊА ЕПИСКОПА НИКОЛАЈА ВЕЛИМИРОВИЋА – Ово поглавље рада садржаће кратак преглед друштвених, политичких и црквених дешавања код Срба, од XIX до средине XX вијека. Одлучили смо се да обрадимо мало дужи период, односно да обрадимо и вријеме непосредно прије рођења епископа Николаја јер процеси (и културни токови) који су се тада одвијали су имали утицаја на његово формирање. Уз историјска збивања, тј. пратећи хронологију истих изложићемо и биографију епископа Николаја Велимировића. Ово ће бити историјска подлога за остала поглавља рада.

Друго поглавље: ДООХРИДСКИ ПЕРИОД ЕПИСКОПА НИКОЛАЈА ВЕЛИМИРОВИЋА – Назив овог поглавља уједно представља и његов временски оквир. Дакле, поглавље ће се бавити активностима Николаја Велимировића од његовог појављивања на јавној сцени 1902. године до избора за епископа охридског 1920. године. У поглављу ће бити обрађени главни сегменти Велимировићеве мисли тога периода, мисије у Сједињеним Америчким Државама и Британији, те његове реформске тежње закључно са питањем другог свештеничког брака, које је било актуелно почетком двадесетих година прошлог вијека.

Треће поглавље: ОХРИДСКИ ПЕРИОД ЕПИСКОПА НИКОЛАЈА ВЕЛИМИРОВИЋА – Садржину овог поглавља чиниће дјелатност епископа Николаја од

почетка 1921. године и његовог другог путовања у Сједињене Америчке Државе до краја 1936. године. Поред мисије у САД, у поглављу ће бити обрађена и његова сарадња са Бугарском православном црквом. Као посебно потпоглавље биће обрађена и духовно-просветитељска дјелатност епископа Николаја. У оквиру њега подложити ћемо научној обради однос епископа Николаја према богомољачком покрету. Такође, обрадићемо установљење „покајне године“ и Николајеву мисију у манастир Хиландар.

Четврто поглавље: КУЛТУРНИ АНГАЖМАН И ПУБЛИЦИСТИЧКА ДЈЕЛАТНОСТ ЕПИСКОПА НИКОЛАЈА – Предвиђено је да ово поглавље садржи преглед и анализу предавања која је епископ Николај држао и осталих културних догађаја на којима је учествовао, а о којима податке налазимо код Велимировићевих савременика и штампи тога периода. Поред тога планирано је да се у оквиру овог поглавља обради публицистичка дјелатност епископа Николаја, као и реакције јавних дјелатника на исту.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА – У завршном дијелу рада биће изложени резултати истраживања. Подаци, обрађени у претходним поглављима биће синтезом обједињени у једну цјелину, а потом објашњени и протумачени.

7. Прелиминарни списак библиографије

Необјављени извори

Архив СПЦ:

Акта Средишњег Архијерејског Сабора 1920.

Министарство вера

Покајна Година

Извјештаји

Архив Светог Архијерејског Синода СПЦ:

Регистар саборских записника за 1920-1935.

Државни Архив Србије:

Лични фонд Николај Велимировић

Архив Југославије:

69 – Министарство вера Краљевине СХС

80 – Јован Јовановић Пижон

341 – Посланство Краљевине Југославије у Енглеској – Лондон

371 – Посланство Краљевине Југославије у САД – Вашингтон

449 – Генерални конзулат Краљевине Југославије у Њујорку

Објављени извори

1. Ацић, Ана, „Богдај“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. I, Шабац, 2013, 699-700.
2. 811-890.
3. Бел, Џорџ, „Беседа о епископу Николају“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. I, Шабац, 2013, 723-727.
4. Велимировић, Никола (1902), „Стара богословија и њени јади“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. II, Шабац, 2013, 15-23.
5. Велимировић, Никола (1902), „Наше црквено беседништво“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. II, Шабац, 2013, 23-35.
6. Велимировић, Никола (1903), „Религиозни кризис“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. II, Шабац, 2013, 35-39.
7. Велимировић, Никола (1903), „Наша писма I-IV“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. II, Шабац, 2013, 39-56.
8. Велимировић, Никола (1903), „Размишљање пред Витлејемом“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. IX, Шабац, 2013, 24-27.
9. Велимировић, Никола (1904), „Успомене из Боке“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. II, Шабац, 2013, 63-80.
10. Велимировић, Никола (1904), „Стогодишњица ослобођења“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. II, Шабац, 2013, 81-86.

11. Велимировић, Никола (1904), „На Нову годину“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. IX, Шабац, 2013, 638-642.
12. Велимировић, Никола (1904), „Вечност јеванђелских идеја“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. II, Шабац, 2013, 86-92.
13. Велимировић, Никола (1904), „Наша реч о резолуцији београдских свештеника“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. II, Шабац, 2013, 92-100.
14. Велимировић, Никола (1904), „Писмо из Приморја“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. II, Шабац, 2013, 100-104.
15. Велимировић, Никола (1904), „Сећај се Христа! Размишљања о Рождеству Христовом“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. IX, Шабац, 2013, 28-41.
16. Велимировић, Никола (1904), „Владика радник и митрополит издајник“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. II, Шабац, 2013, 105-112.
17. Велимировић, Никола (1905), „Размишљање при ступању у Нову годину“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. II, Шабац, 2013, 119-126.
18. Велимировић, Никола (1905), „Богочовек у Јерусалиму“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. II, Шабац, 2013, 132-138.
19. Велимировић, Никола (1905), „Пред свештеничку скупштину“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. II, Шабац, 2013, 145-151.
20. Велимировић, Никола (1905), „На растанку са *Хришћанским весником*“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. II, Шабац, 2013, 152-158.
21. Велимировић, Никола (1905), „Књиге за народ“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. II, Шабац, 2013, 159-160.
22. Велимировић, Никола (1905), „Кад излази Сунце“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. II, Шабац, 2013, 161-166.
23. Велимировић, Никола (1906), „Верско-социјални покрети на Западу“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. II, Шабац, 2013, 167-180.
24. Велимировић, Никола (1909), „Прва наша реч“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. II, Шабац, 2013, 168-195.
25. Велимировић, Никола (1909), „Велика криза у Римокатолицизму“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. II, Шабац, 2013, 197-217.
26. Велимировић, Никола (1909), „Consensus Ecclesiae dispersae – Споразум расејане цркве“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. II, Шабац, 2013, 218-221.
27. Велимировић, Никола (1909), „Јеванђеље васкрсења“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. II, Шабац, 2013, 222-230.

28. Велимировић, Никола (1909), „Њуман и његова теорија – једна глава из његове модерне теологије“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. II, Шабац, 2013, 231-248.
29. Велимировић, Никола (1909), „Брод на таласима“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. II, Шабац, 2013, 249-283.
30. Велимировић, Никола (1909), „Из Римске цркве“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. II, Шабац, 2013, 284-285.
31. Велимировић, Никола (1909), „The substance of Faith (Суштина вере) од Оливера Лоца“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. II, Шабац, 2013, 295-297.
32. Велимировић, Никола (1909), „The old Gospel and the New Theologie (Старо Јеванђеље и нова Теологија) од Спурџона“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. II, Шабац, 2013, 297-298.
33. Велимировић, Никола (1909), „Проф. Др. Е. Michaud“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. II, Шабац, 2013, 298.
34. Велимировић, Никола (1909), „Англикански епископ Весткот“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. II, Шабац, 2013, 299-323.
35. Велимировић, Никола (1909), „Сиромашни богаташи“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. IX, Шабац, 2013, 42-50.
36. Велимировић, Николај (1910), „Религија Његошева“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. II, Шабац, 2013, 325-481.
37. Велимировић, Николај (1910), „Рехабилитација тела“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. II, Шабац, 2013, 482-538.
38. Велимировић, Николај (1910), „Свештеничка самоубиства“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. II, Шабац, 2013, 539-541.
39. Велимировић, Николај (1910), „Вера у Христово васкрсење као основна догма апостолске Цркве“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. II, Шабац, 2013, 633-672.
40. Велимировић, Николај (1910), „Француско-словенске битке у Боки Которској 1806-1814“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. II, Шабац, 2013, 737-782.
41. Велимировић, Николај (1911), „Модерни свештеник“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. X, Шабац, 2013, 686-687.
42. Велимировић, Никола, (1911), „Тако је говорио Заратрустра од Ф. Ничеа“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. II, Шабац, 2013, 542-554.
43. Велимировић, Николај (1912), „Ниче и Достојевски“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. II, Шабац, 2013, 559-575.
44. Велимировић, Николај (1912), „О народном пророчанству“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. X, Шабац, 2013, 551-559.

45. Велимировић, Николај (1912), „Беседе под гором“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. IV, Шабац, 2013, 3-175.
46. Велимировић, Николај (1912), „Поздрав г. др Велимировића Босанцима и Херцеговцима“ у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. X, Шабац, 2013, 487-488.
47. Велимировић, Николај (1913), „Наша историја“ у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. IX, Шабац, 2013, 328-332.
48. Велимировић, Николај (1913), „Христос на Балкану“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. X, Шабац, 2013, 18-23.
49. Велимировић, Николај (1913), „У хармонији с Бескрајним“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. IX, Шабац, 2013, 645-651.
50. Велимировић, Николај (1913), „Разумом не крвљу!“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. III, Шабац, 2013, 13-16.
51. Велимировић, Николај (1913), „Наша историја“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. IX, Шабац, 2013, 328-332.
52. Велимировић, Николај (1914), „Његошев национализам“ у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. IX, Шабац, 2013, 785-797.
53. Велимировић, Николај (1914), „Изнад греха и смрти“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. IV, Шабац, 2013, 234-462.
54. Велимировић, Николај (1914), „Творци историје“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. IX, Шабац, 2013, 603-614.
55. Велимировић, Николај (1914), „Аустрија – маска“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. III, Шабац, 2013, 20.
56. Велимировић, Николај (1915), „Словенско време“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. III, Шабац, 2013, 211-212.
57. Велимировић, Николај (1915), „Светлост са Истока“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. IX, Шабац, 2013, 50-52.
58. Велимировић, Николај (1915), „Устанак робова“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. III, Шабац, 2013, 21-47.
59. Велимировић, Николај (1915), „Свети Јован Хус“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. X, Шабац, 2013, 73-78.
60. Велимировић, Николај (1915), „Хришћанство и рат – писма једног Србина своме пријатељу Енглезу“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. III, Шабац, 2013, 165-181.
61. Велимировић, Николај (1915), „Место Србије у светској историји“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. III, Шабац, 2013, 386-400.

62. Велимировић, Николај (1915), „Вера и нација“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. III, Шабац, 2013, 401-410.
63. Велимировић, Николај (1915), „Трагедија Србије“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. III, Шабац, 2013, 411-422.
64. Велимировић, Николај (1916), „Србија у оковима“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. III, Шабац, 2013, 47-50.
65. Велимировић, Николај (1916), „Нови идеал у васпитању“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. III, Шабац, 2013, 199-209.
66. Велимировић, Николај (1916), „Религиозни дух Словена“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. III, Шабац, 2013, 251-275.
67. Велимировић, Николај (1916), „Србија у светлости и мраку“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. III, Шабац, 2013, 603-653.
68. Велимировић, Николај (1916), „Душа Србије“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. III, Шабац, 2013, 373-383.
69. Велимировић, Николај (1917), „Агонија Цркве“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. III, Шабац, 2013, 91-130.
70. Velimirovic, Nicholai, “Yugoslav Idea”, *New Age*, no. 24 (10 Oct. 1918), 125–128.
71. Велимировић, Николај (1919), „Ново доба и старо Јеванђеље“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. IX, Шабац, 2013, 765-766.
72. Велимировић, Николај (1919), „Лазарева победа“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. VIII, Шабац, 2013, 349-353.
73. Велимировић, Николај (1919), „Американска мисија у Чачку“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. X, Шабац, 2013, 719-720.
74. Велимировић, Николај (1920), „Речи о Свечовеку“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. IV, Шабац, 2013, 591-759.
75. Велимировић, Николај (1920), „Духовни препород Европе“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. III, Шабац, 2013, 735-804.
76. Велимировић, Николај (1920), „Значај обновљења Пећке патријаршије“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. XIII, Шабац, 2013, 48-49.
77. Велимировић, Николај (1921), „Не одбацујте их – једна напомена свештеницима“, у *Гласник Српске православне патријаршије*, година II, бр.17, 1. (14.) септембар 1921, 273-274.
78. Велимировић, Николај (1921), „Христос се роди“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. IX, Шабац, 2013, 56-61.

79. Велимировић, Николај (1922), „Молитве на језеру“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. V, Шабац, 2013, 39-141.
80. Велимировић, Николај (1922), „Револуција Христова“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. X, Шабац, 2013, 542-550.
81. Велимировић, Николај (1922), „Верни, пробудите се“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. X, Шабац, 2013, 592-593.
82. Велимировић, Николај (1922), „Нове беседе под гором“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. IV, Шабац, 2013, 179-230.
83. Велимировић, Николај (1923), „Мисли о добру и о злу“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. IV, Шабац, 2013, 491-585.
84. Велимировић, Николај (1923), „Охридске светиње“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. X, Шабац, 2013, 610-611.
85. Велимировић, Николај (1923), „О верском и политичком лудилу“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. X, Шабац, 2013, 612-615.
86. Велимировић, Николај (1923), „Англосаксонски политичари и вера“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. X, Шабац, 2013, 574-585.
87. Велимировић, Николај (1924), „Шта је потребно – једна напомена манастирским старешинама“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. IX, Шабац, 2013, 691-694.
88. Велимировић, Николај (1924), „Писмо једном студенту Богословског факултета у Београду“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. X, Шабац, 2013, 325-328.
89. Велимировић, Николај (1924), „Писмо са језера православном свештенику у Америци“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. VIII, Шабац, 2013, 742-752.
90. Велимировић, Николај (1925), „Два чуђења Господа нашег Исуса Христа“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. VIII, Шабац, 2013, 734-741.
91. „Говор владике охридског Николаја Велимировића приликом свечаног преноса костију владике Петра II Петровића Његоша 8/21. септембра 1925. год. на Цетињу“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. X, Шабац, 2013, 265-276.
92. Велимировић, Николај (1925), „Омилије на недељна и празнична Јеванђеља“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. VI, Шабац, 2013, 1-539.
93. Велимировић, Николај (1926), „Проблем раса“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. X, Шабац, 2013, 169.
94. Велимировић, Николај (1926), „Хришћанска револуција и револуције“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. X, Шабац, 2013, 170.

95. Велимировић, Николај (1926), „Друштво народа“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. X, Шабац, 2013, 170-171.
96. Велимировић, Николај (1926), „Морални проблеми“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. X, Шабац, 2013, 171.
97. Велимировић, Николај (1926), „Хришћанство и међународни односи“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. X, Шабац, 2013, 172-173.
98. Велимировић, Николај (1926), „Наша богословска омладина“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. X, Шабац, 2013, 499-502.
99. Велимировић, Николај (1926), „Ко су богомољци“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. VIII, Шабац, 2013, 561-568.
100. Велимировић, Николај (1927), „Поздрав молитвеном сабору богомољаца у Ваљеву“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. X, Шабац, 2013, 330-333.
101. Велимировић, Николај (1927), „За мир међу људима“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. IX, Шабац, 2013, 614-616.
102. Велимировић, Николај (1927-1933), „Писма у вези градње храма преноса моштију светог оца Николаја задужбине у Лелићу“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. XIII, Шабац, 2013, 625-642.
103. Велимировић, Николај (1928), „Прича о вуку и јагњету“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. IX, Шабац, 2013, 616-618.
104. Велимировић, Николај (1928), „Охридски пролог“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. VII, Шабац, 2013.
105. Велимировић, Николај (1928), „Беседа у Панчеву о прослави десетогодишњице ослобођења Баната“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. IX, Шабац, 2013, 378-384.
106. Велимировић, Николај (1929), „Како је отац Станко бранио веру“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. VIII, Шабац, 2013, 720-734.
107. Велимировић, Николај (1930), „Беседа у Саборној цркви 15. децембра 1930.“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. IX, Шабац, 2013, 712-714.
108. Велимировић, Николај (1931), „Шта је Христос писао по прабини“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. VIII, Шабац, 2013, 341-351.
109. Велимировић, Николај (1931), „Рат и Библија“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. V, Шабац, 2013, 181-248.
110. Велимировић, Николај (1931), „Вера образованих људи“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. V, Шабац, 2013, 445-489.

111. Велимировић, Николај (1932), „Мисионарска писма“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. VIII, Шабац, 2013, 1-297.
112. Велимировић, Николај (1932), „Символи и сигнали“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. V, Шабац, 2013, 332-364.
113. Велимировић, Николај (1933), „Царев завет“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. V, Шабац, 2013, 143-174.
114. Велимировић, Николај (1933), „Канон молебни Кирила Грешнога“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. IX, Шабац, 2013, 187-191.
115. Велимировић, Николај (1934), „Молитва за мир у свету међу људима и народима“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. IX, Шабац, 2013, 715-716.
116. Велимировић, Николај (1934), „Рајска пирамида“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. VIII, Шабац, 2013, 328-340.
117. Велимировић, Николај (1934), „Беседа о краљу мученику“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. VIII, Шабац, 2013, 359-365.
118. Велимировић, Николај (1934), „Поздрав члановима Православне народне хришћанске заједнице сабраним у Чачку на тромесечни епархијски скуп“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. XIII, Шабац, 2013, 132-133.
119. Велимировић, Николај (1935), „Индијски Савле“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. VIII, Шабац, 2013, 367-374.
120. Велимировић, Николај (1935), „Оче наш као основа друштвеног уређења“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. VIII, Шабац, 2013, 375-382.
121. Велимировић, Николај (1935), „Молитве једног мисионара“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. VIII, Шабац, 2013, 383-390.
122. Велимировић, Николај (1935), „Нема ништа тајно“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. VIII, Шабац, 2013, 391-399.
123. Велимировић, Николај (1935), „Азбука истине“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. VIII, Шабац, 2013, 424-433.
124. Велимировић, Николај (1936), „Беседе о слави и истини“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. VIII, Шабац, 2013, 474-482.
125. Велимировић, Николај (1936), „Азбука победе“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. VIII, Шабац, 2013, 501-506.
126. Велимировић, Николај (1948), „Старац Силуан“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. XIII, Шабац, 2013, 560-562.
127. Вошњак, Богумил, *Југословенски одбор (1915-1918)*, Београд, 1940.

128. Vošnjak, Bogumil, *U borbi za ujedinjenu narodnu državu: utisci i opažanja iz doba svetskog rata i stvaranja naše države*, Ljubljana – Beograd - Zagreb, 1928.
129. Жујовић, Јован, *Дневник I*, Београд, 1986.
130. Жујовић, Јован, *Дневник II*, Београд, 1986.
131. Илић, Алекса, *Моји доживљаји*, Београд, 1931.
132. Илић, Алекса, *Моји доживљаји са др. Николајем Велимировићем и др. Војом Јанићем*, Београд, 1938.
133. Јовановић, Слободан, „О епископу Николају“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. I, Шабац, 2013, 699-700.
134. Jovanović, Dragoljub, *Ljudi, ljudi... medaljoni 56 umrlih savremenika*, Beograd, 1973.
135. Јовановић, Јован Пижон, *Дневник: (1896-1920)*, Нови Сад – Београд, 2015.
136. Лозанић – Фротингхам, Јелена, *Добротворна мисија за Србију у I светском рату: писма из Америке и Канаде 1915-1920. године*, Београд, 1970.
137. *Мемоари патријарха српског Гаврила*, Београд, 1990.
138. Meštrović, Ivan, *Uspomene na političke ljude i događaje*, Zagreb, 1993.
139. Најдановић, Димитрије, *Три српска великана*, München, 1975.
140. Паулова, Милада, *Југословенски одбор: повест југословенске емиграције у време Светског рата 1914-1918*, Београд – Нови Сад, 2020.
141. „Писмо Михаила Пупина“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. I, Шабац, 2013, 721-722.
142. Секулић, Исидора, "Видовданска идеја"; у: *Catena mundi : о националном идентитету Срба*, књ. III, Београд, 2017, 425-426.
143. „Сећања еп. Јована Велимировића на епископа Николаја“ у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. I, Шабац, 2013, 607-698.
144. Скерлић, Јован, *Писци и књиге*, књ. 6, Београд, 1923.
145. Stojadinović, Milan, *Ni rat ni pakt – Jugoslavija između dva rata*, Buenos Aires, 1963.

Интернет извори:

1. Зернов, Николай, „Богословский факультет Белградского университета“ IntRes: http://www.golubinski.ru/academia/zern_univ.htm, преузето 11. 06. 2020. год.

2. Јовановић, Мирослав, „Писма Николаја Велимировића Александру Белићу из Лондона 1916.“, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, 2016 (82): 167-175, <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0350-6673/2016/0350-66731682167J.pdf>

Штампа и периодика

Босанска вила

Весник Српске Цркве

Вечерње новости

Време

Гласник Православне цркве у Краљевини Србији

Гласник Српске православне патријаршије

Глас Епархије нишке

Глас цркве

Дело

Духовна стража

Наша црква

Пастирска реч

Пијемонт

Политика

Преглед цркве епархије жичке

Српски свештеник

Утешитељ

Хришћански весник

Хришћански живот

Штампа

Литература

1. Артемије, епископ рашко-призренски, „Животопис Светог Владике Николаја Охридског и Жичког“ у *Свети владика жишки и охридски Николај*, Краљево, 2003.
2. Биговић, Радован, *Од Свечовека до Богочовека*, Београд 1998.
3. Бјелајац, Бранко (2011): „Хришћанска заједница студената као модел сарадње и толеранције међу црквама с почетка XX века“, *Religija i tolerancija / Religion and Tolerance: Journal of the Center for Empirical Researches of Religion*, Vol. IX, No. 16, 2011, 309–316.
4. Вуковић, Сава, *Српски јерарси: од деветог до двадесетог века*, Београд, Подгорица, Крагујевац, 1996.
5. Вуковић, Сава, *Историја Српске Православне Цркве у Америци и Канади 1891–1941*, Крагујевац, 1994.
6. Gašić, Ranka, *Beograd u hodu ka Evropi : kulturni uticaji Britanije i Nemačke na beogradsku elitu 1918-1941*, Beograd, 2005.
7. Дедијер, Владимир, *Сарајево 1914*, Београд 1966.
8. Деретић, Јован, *Културна историја Срба*, Београд, 2011.
9. Димић, Љубодраг, *Културна политика Краљевине Југославије 1918–1941*, књ. I, Београд, 1996.
10. Добријевић, јером. Иринеј, „Свети Николај српски и свеправославни: три америчке мисије“ у: Б. Шијаковић (уред.), *Српска теологија у двадесетом веку – истраживачки проблеми и резултати*, том 2, Београд, 2007, 28-34.
11. Ђурић, Мишина Вељко, Варнава патријарх српски, Београд, 2009.
12. *Енциклопедија српског народа*, Београд, 2008.
13. Зењковски, Василиј В., *Руски мислиоци и Европа*, Београд, 2012.
14. Јанић, Војислав, „Васпостављање Српске Православне патријаршије“, у: Чланци и расправе, Сремски Карловци, 1921, 6-10.
15. Јанић, Војислав, „О црквеним реформама“, у: Чланци и расправе, Сремски Карловци, 1921, 13-18.
16. Јанић, Војислав, „Дозвола брака после рукоположења“, у: Чланци и расправе, Сремски Карловци, 1921, 18-21.
17. Јанић, Војислав, „О англо-саксонском хришћанству“, у: Чланци и расправе, Сремски Карловци, 1921, 50-60.

18. Јанић, Војислав, „Уједињење православне и англиканске цркве“, у: Чланци и расправе, Сремски Карловци, 1921, 74-80.
19. Јанковић, Милан Д., *Свети епископ Николај – живот, мисао и дело*, књ. I - III, Београд, 2002.
20. Јанковић, Милан Д., *Свети епископ Николај – од рођења до канонизације*, Београд, 2004.
21. Јовановић, Мирослав, *Руска емиграција на Балкану 1920-1940*, Београд 2006.
22. Јовановић, Мирослав, *Срби и Руси 12-21. век (историја односа)*, Београд 2012.
23. Каниц, Феликс, *Србија, земља и становништво: од римског доба до краја XIX века*, књ I, Београд, 1985.
24. Ковић, Милош, „Британско јавно мњење о Николају Велимировићу“, у: *Православни свет и Први светски рат*, уредник Владислав Пузовић, стр. 402-415. Београд, 2015.
25. Ковић, Милош, „Косовски завет и национални идентитет Срба“, у Ковић, Милош, *Завети*, Београд, 2019, 13-47.
26. *Ко је ко у Југославији*, Београд, Загреб, 1928.
27. Кончаревић, Ксенија, „Утицаје руске емиграције на обнову и развој српске монашке духовности“ у: Б. Шијаковић (уред.), *Српска теологија у двадесетом веку – истраживачки проблеми и резултати*, том 7, Београд, 2007, 36-44.
28. Лубардић, Богдан, „Николај Велимировић“, у: *Срби 1903 – 1914: историја идеја*, прир. Милош Ковић, Београд, 2015, 328-357.
29. Мајевски, Владимир, „Смрт владике Николаја“ у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. I, Шабац, 2013, 703-718.
30. Марјановић, Чедомир, „Питање о сједињењу цркава“, у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. II, Шабац, 2013, 286-295.
31. Marković, Slobodan G. (2017): “Activities of Father Nikolai Velimirovich in Great Britain during the Great War,” *Balkanica XLVIII* (2017), 143–190.
32. Ранковић, Љубомир, *Свети владика Николај – живот и дело*, Шабац 2013.
33. Петровић, Љубомир, *Југословенска држава и друштво у периодици 1920-1941*, Београд, 2000.
34. Петровић, Љубомир, „Југословенско друштво између два светска рата“, *Историја 20 века: часопис Института за савремену историју*, год. 26, бр. 2 (2008), 23-44.
35. Петровић, Срећко, „Прилог познавању делатности Николаја Велимировића: преписка са Робертом Гардинером“, *Теолошки погледи*, год. 52, бр 3 (2019), 677-710.
36. Петровић, Срећко, „Прилог проучавању српско-руских црквених односа: повезаност српске јерархије са црквом мисијом у Индији током 1930-их година, са посебним освртом на

- евентуалну улогу епископа Николаја Велимировића“, *Теолошки погледи*, год. 53, бр 1 (2020), 79-128.
37. „Почасни докторат“, у: *Свети владика жишчки и охридски Николај*, Краљево, 2003.
 38. Радић, Радмила, *Војислав Јанић (1890-1944) свештеник и политичар: поглед кроз аналитички прозор*, Београд, 2018.
 39. Радић, Радмила, *Живот у временима: патријарх Гаврило Дожих (1881-1950)*, Београд, 2011.
 40. Радић, Радмила, *Мисија британске Хришћанске заједнице младих људи у Краљевини Југославији*, Београд, 2019.
 41. Радић, Радмила, *Народна веровања, религија и спиритизам у српском друштву 19. и у првој половини 20. века*, Београд, 2009.
 42. Ранковић, Љубомир, *Свети владика Николај, живот и дело*, Шабац, 2013.
 43. „Сећања еп. Јована Велимировића на епископа Николаја“ у: Епископ Николај, *Сабрана дела*, књ. I, Шабац, 2013.
 44. *Српски биографски речник*, Нови Сад, 2009.
 45. Суботић, Драган, *Епископ Николај и православни богомољачки покрет – Православна народна хришћанска заједница у Краљевини Југославији (1920-1941)*, Београд, 1996.
 46. Чаировић, Ивица и Тодоровић Миломир, *Служење и сведочење протојереја Љубисава Д. Поповића (1881-1966)*, Крагујевац, 2019.
 47. Чулиновић Фердо, *Југославија између два рата*, прва књига, Загреб, 1961.
 48. Флоровски, Георгије, *Хришћанство и култура*, Београд, 2005.
 49. фон Аркс, Урс, „Епископ Николај Велимировић (1880–1956) и његове студије у Берну у оквиру старокатоличких и српско-православних односа“, у: Б. Шијаковић (уред.), *Српска теологија у двадесетом веку – истраживачки проблеми и резултати*, том 2, Београд 2007, 7-27.
 50. Хепел, др Мјуриел, *Џорџ Бел и Николај Велимировић – прича о једном пријатељству*, Цетиње 2003.
 51. Шијаковић, Богољуб, *Велики рат, видовданска етика, памћење. О историји идеја и Спомену Жртве*, Београд 2015.
 52. Шмеман, Александар, „Најеминентнији православни владика XX века“ у: *Свети владика жишчки и охридски Николај*, Краљево 2003.

ИЗЈАВА

Ја, доле потписани, изјављујем да предложену тему нисам пријављивао на другој високошколској установи у земљи или иностранству.

У Београду,

08. септембар 2021. године

Докторанд:

Милан Вуковић, с/р

Извештај Комисије
за одобрење теме докторске дисертације
кандидата Милана Вуковића под насловом
„Историјско-културолошка анализа улоге епископа Николаја Велимировића
у српском друштву 1902-1936“

Дана 30. септембра 2021. године студент докторских студија Милан Вуковић одбранио је предлог теме докторске дисертације под насловом „Историјско-културолошка анализа улоге епископа Николаја Велимировића у српском друштву 1902-1936“ пред Комисијом у саставу: проф. др Радомир Поповић, (председавајући), проф. др Милош Ковић и проф. др Владислав Пузовић.

Докторанд Милан Вуковић је у писаном Образложењу теме детаљно представио предмет истраживања и истакао релевантност и важност теме дисертације. Као предмет дисертације истакао је критичко истраживање улоге епископа Николаја у српском друштву, прецизније у његове три главне области: Цркви, политици и култури. Предмет истраживања је хронолошки поделио на две фазе: доохридски (1902-1919) и охридски период (1920-1936) делатности епископа Николаја, што је образложио чињеницом да се ради о две главне формативне фазе у животу овог значајног српског архијереја. Као појединачни циљеви и очекивани резултати дисертације истакнути су утврђивање положаја епископа Николаја међу српском и југословенском емиграцијом током Великог рата, анализирање његове позиције у вези са актуалним црквеним питањима тог времена (екуменски односи, други свештенички брак), представљање његове мисијске делатности, истраживање његовог односа са богомољачким покретом и анализа његове богословске мисли исказане у његовим текстовима. Кандидат ће покушати да анализира и идејне основе за целокупну делатност епископа Николаја, при чему је као једну од хипотеза истраживања истакао значај косовског завета за целокупан Николајев ангажман. Основна идеја дисертације је да се пружи целовит поглед на вишеслојну улогу епископа Николаја у српском друштву у наведеном периоду.

Расправљајући о дисертабилности саме теме чланови комисије су кандидату указали на неопходност додатног прецизирања и сужавања предметног оквира дисертације. У том смислу кандидату су дати конкретни предлози који би му помогли да

избегне преширок предметни захват и да се фокусира на стожерне идеје и елементе деловања епископа Николаја. Сугерисано му је да у уводном поглављу избегне прешироко представљање друштвених и црквених прилика код Срба, које би захватало XIX век, и да се непосредније фокусира на прилике везане за период који обрађује у дисертацији. Кандидату је указано на неопходност да проблематизује одређене елементе у деловању епископа Николаја и да их дубински истражи. Предложено му је да посебну пажњу посвети критичком поређењу мисли и деловања епископа Николаја у доохридском и охридском периоду и установи да ли на том плану постоји разлика и ако постоји, зашто је тако. Кандидату је указано да је у писаном Образложењу теме слабије заступљена делатност епископа Николаја до 1914. године и дате су му конкретне смернице како да квалитетно обради овај период. Чланови комисије су истакли да је важно што је кандидат у писаном Образложењу теме навео да ће истраживати архивску грађу о епископу Николају и дали му сугестије о додатним архивским фондовима где се може пронаћи корисна грађа за ову тему. Исто је учињено и када је у питању предложена литература, односно кандидату су препоручене додатне релевантне научне студије.

Све примедбе и сугестије имале су за циљ да продубе и самим тим побољшају квалитет истраживања, као и да кандидату помогну да увиди многоструке аспекте задате проблематике. Докторанд Милан Вуковић је успешно одговорио на питања чланова Комисије, прихватајући њихове примедбе. Комисија закључује да је тема која је предложена за тезу докторског рада дисертабилна, и да кандидат поседује неопходне компетенције за њену успешну обраду.

У Београду, 25. 10. 2021.

Чланови Комисије

1. -----
Проф. др Радомир Поповић
2. -----
Проф. др Милош Ковић
3. -----
Проф. др Владислав Пузовић

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ			
ПРИМЉЕНО: 28. X 2020.			
СРП. РЕД.	БРОЈ	ПРИЛОГ	ВРЕДНОСТ
03	22	1078	

УНИВЕРЗИТЕТ
У БЕОГРАДУ

ПРАВОСЛАВНИ
БОГОСЛОВСКИ
ФАКУЛТЕТ

МОЛБА

Школска 2019/20. година

ПОДАЦИ О ПОДНОСИОЦУ МОЛБЕ

Презиме:	Вуковић	Име:	Милан
Адреса у пребивалишту / боравишту:	Јована Дучића, 5, 75446 Милићи		
Контакт телефон:	00381640267411	Е-пошта:	milanthev@hotmail.com
Број индекса:	14/3010	Статус:	Самофинансирање
Ниво студија:	Докторске академске студије		

Тип: продужетак рока за завршетак студија

Број молбе: м14/3010-1

Орган факултета: Продекан за наставу

САДРЖАЈ МОЛБЕ:

Поштовани,

Обраћам Вам се молбом за завршетак студија у троструком року на студијском програму докторске студије теологије. Положио сам све предмете предвиђене студијским програмом, те радим на изради нацрта докторске дисертације, као и на тексту исте за шта ми је потребно продужње рока студирања.

С поштовањем,
Милан Вуковић

ПРИЛОЗИ МОЛБИ:

Београд, 27. октобар 2020.

(потпис)

(Попуњава надлежна особа)

☐ ОДОБРАВА СЕ

☐ НЕ ОДОБРАВА СЕ

(датум, име, презиме и потпис)

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ:

Троструки рол за завршетак студија.

Може се одобрити.

Сатласан:

Ћасан Сробанџи Џемирић

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ: